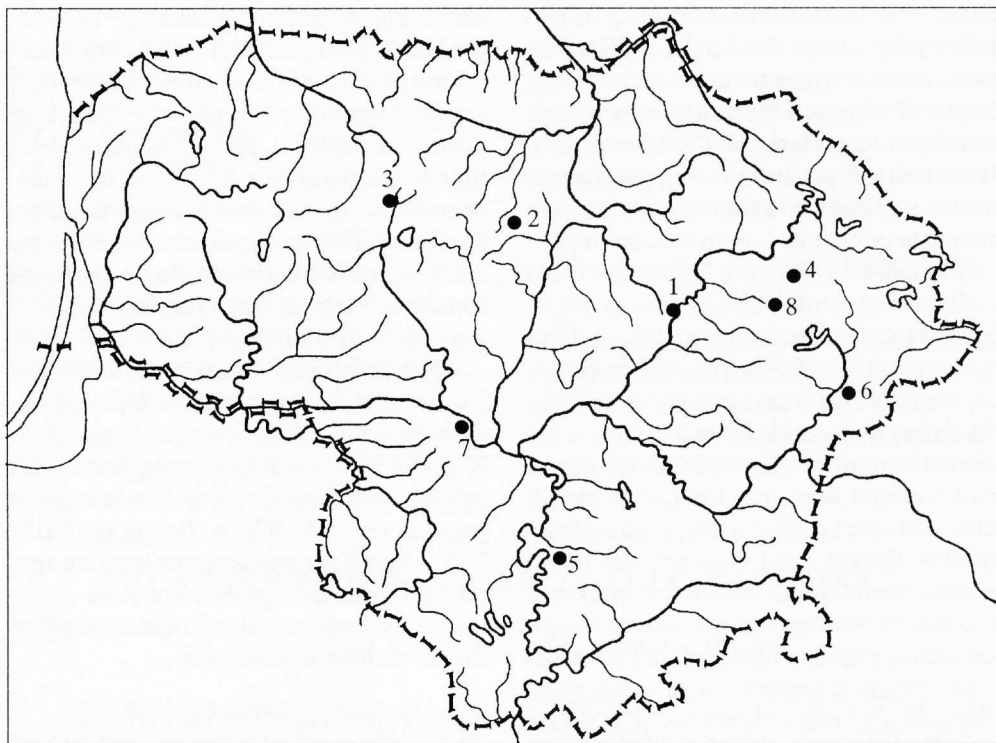

VII. DVARVIETĖS IR KAIMAVIETĖS

32 pav. Dvarvietės ir kaimavietės:
Fig. 32. Places of the estates and country-sides.

1 – Kavarskas, 2 – Klebonišķiai, 3 – Kurtuvėnai, 4 – Noliškis, 5 – Punia (žr. II sk.), 6 – Sudota (žr. I sk.), 7 – Šėtijai, 8 – Utenėlė.

UTENĖLĖS DVARVIETĖS

Bronius DAKANIS, Renaldas AUGUSTINAVIČIUS, Zenonas BAUBONIS

2000 m. KPC atliko Utenėlės dvarviečių, esančių Utenaičio ežero Š krante, kelio Utena–Alanta R pusėje (Utenos r., Pakalnių sen.), žvalgomojus archeologinius tyrimus.

Vėlyvoji Utenėlės dvarvietė yra Utenėlės gyvenvietėje, į R nuo Utenos–Alantos kelio, ant ŠR–PV kryptimi pailgos kalvos, kurią iš P ir R supa Prūdelio upelis. Jos viršuje suformuotos trys terasos. Ant viršutinės terasos yra užgriuvę dvaro rūšiai bei iškasta 6 m skersmens duobė, pilna buitinių atliekų ir metalo laužo. Ankstesnių žvalgymų metu konstatuota, kad iš dvaro telikę užgriuvę rūšių skliautai. 1992 m. birželio 16 d. Utenėlės dvarvietė kaip senovės gyvenvietė įrašyta į Išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašą (IP 1497/A).

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu ištirtas bendras 35 m² plotas (3 perkasos (2x5 m dydžio) ir trys šurfai (du 2x2 m, vienas 1x1 m dydžio)). Tirta viršutinė kalvos terasa netoli užgriuvusių rūšių ir jos R bei PR šlaitai. Tirtuose plotuose įžemį sudarė žvyringas priemolis, kurį dengė iki 15 cm velėna. Archeologinių radinių neaptikta, išskyrus kelis vėlyvus plytgalius. Viršutinės terasos R šlaite atidengtas buvusio dvaro sienos fragmentas. Jis sudėtas iš lauko akmenų (iki 0,8x0,75x0,75 m dydžio) ir plytų, kurios rodo, kad dvaras pastatytas ne anksčiau kaip XIX a. I pusėje. 1865 m. cariniame žemėlapyje pažymėtas Utenėlės palivarkas (фольварк Утиянки).

Ankstyvoji Utenėlės dvarvietė, vadinama Padvarčiais, aptikta apie 0,1 km į PR nuo vėlyvosios dvarvietės, už Prūdelio upelio, ant gamtinės kilmės plokštikalnės. Ją iš V supa Prūdelio, iš R – Utenaitės upeliai, Š – jų šantaka. Plokštikalnė yra apie 120 m ilgio ŠV–PR kryptimi ir 100 m pločio. Jos viršuje, Š dalyje, yra nežymi aikštelė, žemėjanti Utenaičio ežero kranto

link. Kalvos ŠV pakraštyje yra išlikęs maždaug 52 m ilgio ŠR–PV kryptimi ir iki 1,5 m aukščio pylimas. Jo plotis ties Š dalimi – apie 19 m, ties P dalimi – 10 m. Kalva ir pylimas apardyti ariant, sovietmečiu nustumdant jų paviršių ir statant sandėlių.

VAK medžiagoje nurodoma, kad šioje vietoje prieš I Pasaulinį karą žemės savininkas Zigmas Pakalnis rado akmeninių kirvių, plytgalį su figūromis, molinių taurelių bei įvairių žalvarinių dirbinių. Jie buvo perduoti dr. J. Basanavičiui. Užrašyti padavimai byloja, jog Utenėlės dvarvietės vietoje buvę kunigaikščio Utenio rūmai, o besitraukianti Napoleono armija čia paslėpusi lobį (VAK, b. 63, p. 304–317). Pokario žvalgymų ataskaitose ir literatūroje plokštikalnė traktuojama kaip sunaikintas Utenėlės piliakalnis. 1985 m. MMT žalgant Utenos r. (vadovas G. Zabiela), išsiaiškinta, kad piliakalnio Utenėlės kaime niekada nebuvo, o žvalgyta kalva labai suardyta lyginant jos paviršių bei statant įvairios paskirties pastatus.

Tyrimų metu pylimo Š dalyje ištirtas 24 m² plotas, kartu padarant ir pylimo pjūvį (iš viso ištirtas bendras 30 m² plotas). Po 15 cm storio velėna atsidendę iš akmenų supiltas iki 70 cm storio sluoksnius, žemiau – rausvas molis su kalkakmenio priemaiša (įžemis). Perkasoje buvo aptikti netvarkingai išsidėję keli stambūs iki 1x1x1 m dydžio akmenys, o R ir V dalyje išryškėjo dvi iš kelių aukštų sudėtos akmenų eilės. Jos – iki 0,75 m aukščio, 1 m pločio, apačioje sudarytos iš stambesnių (iki 60x50x55 cm dydžio), o viršuje – iš mažesnių (iki 25x25x25 cm dydžio) akmenų. Jų eilės R–V kryptimi viena nuo kitos nutolusios 6,8 m atstumu. Perkasos P dalyje, tarp puslankiu išsidėsčiusių įvairaus dydžio akmenų, aptikta 1,5 m ilgio, 1 m pločio, iki 0,85 m gylio ūkinė duobė, kurioje rasta įvairios keramikos (koklių, žiestų puodų šukių ir plyta

su braukais), gyvulių ir paukščių kaulų (daugiau kaip 60 vienetų) bei vėlyvų stiklo ir metalinių dirbinių fragmentų. Šurvuose jokių dvarvietės pėdsakų neaptikta.

Iš visų radinių išsiskyrė kokliai, ypač plokštinių koklių fragmentai (apie 30 vienetų). Jie puošti augaliniu ir zoomorfiniu ornamentu. Plokščių centre iš vazos kyšo trejos keturlapių gėlių šakelės bei abiejuose šonuose yra po vieną raidę K ir B, arba vaizduojamas liūtas su virš galvos iškelta uodega. Mažesnę koklių dalį sudaro karniziniai (apie 10 vienetų), iš kurių tik keli puošti augaliniu raštu. Kokliai neglazūruoti. Žiestų puodų šukėms ir pakraštėliams būdinga juosva spalva, gerai išdegta be priemaišų molio masė bei ryški profiliuotė. Trys šukės padengtos žalia glazūra. Be to, rasta sveika žiesto puodelio apačia, kuri nuo kitų šukių skyrėsi šviesiai rusva spalva ir forma. Plytų neaptikta, išskyrus vieną sveiką plytą su braukais bei keletą jų gabalėlių. Todėl spėjame, kad dvaras buvo medinis, o akmenų gausa rodo statinio inžinierinę paskirtį – paaukštinti ir apsaugoti nuo drėgmės antžeminę pastato dalį. Stiklo fragmentai ir sveika žiesto puodelio apačia siejami su XX a. (?) žmogaus veikla. Ūkinės duo-

bės iškasimo chronologija neaiški. Galima tik konstatuoti, kad jau XVII a. pabaigoje ant plokštikalnės stovėjo senasis Utenėlės dvaras, o kalvos V esantis pylimas atliko inžinierinę ir gynybinę funkciją. Tai rodo ir geografinė plokštikalnės aplinka.

Ankstyvąją įtvirtintą Utenėlės dvarvietę, vadinamą Padvarčiais, esančią 50 m į PR nuo Utenos–Alantos kelio, Utenaitės ir Prūdelio santakoje, Utenaičio ežero Š kran- te, reikia įrašyti į Archeologinių vietų sąrašą, o vėlyvąją – įtraukti į ankstyvosios įtvirtintos Utenėlės dvarvietės apsaugos zoną.

MINOR-SITES OF UTENĖLĖ

In 2000, LCCH performed surveying archaeological investigation of minor-sites of Utenėlė (Utena district), when it was found that only fallen arch-shaped cellars remained of the so called palivarkas (a branch of a “central” minor) of Utenėlė dated to the 19th century and the ancient fortified Utenėlė minor is situated on the hill eastwards from them. There some tiles, pottery from the Middle Ages as well as stone rampart for engineering and protective purpose were found. The ancient minor-site of Utenėlė is dated not earlier than to the end of the late 17th century.

DVARVIETĖS IR KAIMAVIEČIŲ TYRINĖJIMAI RYTŲ IR CENTRINĖJE LIETUVOJE

Eugenijus IVANAUSKAS

2000 m. KPC Rytų ir Centrinėje Lietuvoje tyrinėjo 3 senovės gyvenvietes.

Noliškio (Utenos r.) dvarvietė yra apie 50 m į Š nuo kelio Juknėnai–Radeikiai, 250 m į V nuo Prūdo upelio, 250 m į PR nuo Noliškio piliakalnio. Dvarvietė yra beveik lygioje, kiek iškilioje vietovėje, kurios dalis apaugusi medžiais, Š dalis – didelėmis piktžolėmis. ŠV dalyje yra apie 10 m skersmens ir apie 1 m aukščio nežymiai iškilusi molinga kalvelė. Vietiniai gyvento-

jai 1985 m. MMT ekspedicijai papasakojo, kad čia stovėjo kažkoks pastatas, galbūt cerkvė ar bažnyčia. Jį dar atsiminė 1940 m. mirusi Maželytė (Šimonėlienė). Pastato vietą dabar težymi stambesni akmenys, kyšantys iš šios kalvelės. Į P nuo kalvelės yra medžiais apaugusi vos iškili vieta, kurioje yra užaugusi įvairiomis žolėmis didelė duobė – ledainės vieta. Duobės V krašte, 30–40 cm gylyje nuo paviršiaus, 1985 m. rasti 3 žalia glazūra padengti koklių su augaliniu ornamentu fragmentai,